

Дошкільне дитинство суттєво відрізняється від усіх наступних періодів життя людини не лише динамічністю розвитку та його значущим впливом на формування особистості, а й відносною свободою: діяльність, якою займається дитина, здебільшого обирається за її бажанням, вона емоційно насичена, дає простір для уяви і творчості.

ДИТИНА ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ЯКА ВОНА? СУЧАСНИЙ ВИХОВАТЕЛЬ: ЯКИМ ЙОМУ БУТИ?

Ганна БЕЛЕНЬКА, заступник директора з наукової роботи Педагогічного інституту Київського університету ім. Бориса Грінченка, д-р пед. наук, доцент

За даними наукових досліджень, для сучасних дітей дошкільного віку характерним є таке: у сфері психофізичного розвитку - загальне ослаблення

фізичних сил організму, гіподинамія, часті захворювання. Зазначимо, що показники захворюваності дітей є важливим критерієм інтегральної оцінки здоров'я населення країни. За даними Українського НДІ педіатрії, акушерства і гінекології та Українського НДІ соціальної гігієни й управління охорони здоров'я, кількісна та якісна оцінка здоров'я дітей свідчить про стійке погіршення їхнього фізичного розвитку. Упродовж останніх десяти років збільшилася кількість дітей з уродженими вадами розвитку, а також загальна захворюваність дітей у ранньому віці. Медична статистика свідчить: в Україні близько 70 % новонароджених з першого дня життя мають ті чи інші відхилення у стані здоров'я. Серед дітей, що відвідують дошкільні заклади, 75 - 80 % також мають відхилення у стані здоров'я [3].

Переважає більшість дошкільнят зазнає дефіциту

руху, недостатньо загартована, характеризується низькою витривалістю. У надзвичайно відповідальний період для становлення організму психіки, особистості життя дітей проходить в ускладнених умовах. Наприкінці дошкільного дитинства стійкі нервові розлади фіксуються приблизно в кожній п'ятої, а функціональні - в кожній третій дитини [2].

Дослідження таких науковців як С. Бабюк, О. Богініч, Е. Вільчковський, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Курок, Н. Семенова, Л. Сварковська, П. Шиян та інших свідчать про потребу підсилення уваги як батьків, так і вихователів дітей дошкільного віку до збереження і зміцнення фізичного здоров'я дітей. У вищих навчальних закладах, де готують майбутніх фахівців, відбувається перегляд навчальних планів і програм фахової підготовки. Вводяться нові спецкурси з питань валеологічного вихо-

Пам'ять дитини - це її інтерес, - твердять психологи. Тобто малюк активно запам'ятовує те, що для нього цікаве.

вання дітей, індивідуалізації навчально-виховного процесу у ДНЗ, підготовки вихователів до роботи з дітьми, що мають особливі потреби, педагогічного просвітництва батьків тощо. Це пов'язано з тим, що сучасні вихователі мають володіти необхідними компетенціями для роботи з дітьми як здоровими, так і ослабленими, а також з такими, що мають особливі потреби, оскільки в Україні починається активний рух із впровадження у практику роботи суспільних дошкільних закладів інклюзивної освіти.

На передній план виходить і робота вихователів з батьками вихованців, які, нерідко, орієнтуючись на публікації в чисельних науково-популярних ЗМІ та спокушаючись неординарністю й швидкістю досягнень дітей за окремими авторськими методиками раннього розвитку, обирають хибні стратегії виховання та навчання власних дітей. Сучасні вихователі мають вміти доступно пояснити батькам відмінність між розвитком і навчанням дитини, зробивши це настільки тактовно й обґрунтовано, щоб батьки неупереджено сприйняли інформацію й зробили правильні кроки у встановленні взаємодії з дитиною та вихователями дошкільного навчального закладу, забезпечивши в такий спосіб розвиток дитини відповідно до її потреб і можливостей.

Розглядаючи питання *інтелектуального розвитку* сучасних дошкільників, з'ясуємо передусім поняття акселерації. Акселерація, або прискорений розвиток - явище, що було зафіксоване і спостерігається протягом останніх 100 років і має місце майже серед усіх народів земної кулі. Нині вчені говорять як про біологічну, так і про соціальну акселерацію. Соціаль-

не (в широкому розумінні даного слова) оточення дитини стимулює її інтелектуальний розвиток, надаючи великий обсяг інформації та засобів її засвоєння. Інтелектуальна сфера сучасної дитини розвивається з випередженням, порівняно з іншими. Включення малюка з перших років життя в інформаційний простір суспільства спонукає до відповідних психоемоційних реакцій. Необхідність, перед якою дитина опиняється вже з раннього віку, а саме: швидко орієнтуватися в постійно зростаючому та мінливому обсязі інформації - висуває нові вимоги до керівництва з боку вихователя розумовим розвитком дітей дошкільного віку. Найпершим постає завдання формувати здатність до активної розумової діяльності, а не до засвоєння великих обсягів інформації. Один з провідних фахівців у галузі розумового виховання дітей дошкільного віку М. Поддяков справедливо підкреслює, що нині треба давати дітям ключ до пізнання дійсності, а не прагнути до вичерпної суми знань, як це мало місце у традиційній системі розумового виховання. Водночас вихователь має бути носієм енциклопедичних знань, доступних віку, розумінню, інтересам та потребам дитини.

У сфері *психоемоційного розвитку* сучасним дітям дошкільного віку притаманна підвищена емоційна чутливість, розвинена інтуїція, велика інтелектуальна активність. Свої особливості має й пам'ять дошкільника: скажімо, у нього відсутнє цілеспрямоване запам'ятовування, оскільки довільні процеси не розвинені. Мимовільне запам'ятовування та згадування є основним.

Не менш значущим для розвитку особистості психічним процесом є увага. Дошкільники найлегше запам'ятовують

те, що привертає їхню увагу і справляє сильне емоційне враження. На жаль, у сучасному соціумі найбільш яскравою для них є інформація, що надходить від мультимедійних засобів: з екрана телевізора, перед яким вони проводять значну частину часу, з комп'ютера, який необґрунтовано рано входить у їхнє життя. Інтернет-технології стали природною частиною життя дітей і сучасної молоді. Невміння працювати з комп'ютером і орієнтуватися в інтернет-просторі у сучасному суспільстві прирівнюється до невміння писати й читати. І хоча низка дослідників (Ю. Горвиць, С. Іванова, Є. Зваригіна, Н. Кириченко, О. Кореганова, Л. Марголіс, С. Новосьолова, Л. Чайнова та ін.) обґрунтовують позитивний вплив комп'ютерних навчальних програм на розвиток логічного мислення та творчості дитини, інші науковці - О. Петрунько, С. Семчук, Л. Чупрій - стверджують, що шкоди від використання комп'ютерних технологій в роботі з дітьми значно більше, ніж користі.

Засоби масової інформації дають змогу дитині пізнавати навколишній світ, ознайомлюватися з життям людей у різних частинах земної кулі. Відповідно до отриманої інформації і, як її наслідок, виникають зміни у сприйнятті життя. Плани, мрії дітей у модернізованих суспільствах формуються з орієнтуванням не тільки на норми, цінності, характерні для їхнього безпосереднього оточення, а й на ті зразки, які валять до себе, залишаючись недосяжними [4, 38].

Оскільки пам'ять дітей розвивається в осмисленій діяльності, а не у спогляданні та діях в уявному комп'ютерному світі, перевантаження їхньої уяви враженнями від віртуальної дійсності не є позитивом. Для формування моральних почуттів дітей важливими є

уявлення про позитивні зразки поведінки, які вони можуть отримувати лише у процесі взаємодії з дорослими та дітьми. Обмеження конструктивного спілкування, самостійності та ініціативи у дітей породжує явища їхньої неслухняності, що варіюють від упертості, негативізму, вередливості до егоїзму та самолюбства.

Дошкільникам властиве активне дійове мислення. Їм легше що-небудь зробити, аніж розповісти про зроблене, оскільки в них ще не розвинуто словесне мислення, вони не вміють вирішувати уявні завдання. Звідси - розходження між тим, що дитина робить, і тим, як вона пояснює свої дії. Розумовий розвиток дитини дошкільного віку в умовах ДНЗ здійснюється планомірно, з урахуванням індивідуальних особливостей, потреб, здібностей та інтересів дітей. Основні напрями роботи вихователя: сенсорний розвиток дитини, формування елементарної системи знань про оточуючий світ у продуктивних видах діяльності та початкових навичок у різних видах діяльності (ігровій, трудовій, навчальній, художній; розвиток мови і мовлення).

Тож вимогу' до сучасних вихователів дітей дошкільного віку можна сформулювати таким чином: внаслідок широкої за обсягом емпіричної поінформованості сучасних дошкільників в усіх сферах життя вихователь має виступати як носієм енциклопедичної інформації для них, так і співучасником з її обробки, трансформації та інтеріоризації дітьми, бути партнером у спілкуванні і зразком поведінки.

Незважаючи на те, що сприймання дитини, в основному, поверхове, пам'ять не стійка, а увага слабка, дитячий розум працює неперервно і напружено. Поряд з цим, діти дошкільного віку виявляють підвищену

чутливість до тону розмови, настрою співрозмовника, ставлення до себе оточуючих, особливо найближчих: батьків і вихователів. Тож особистісна зорієнтованість вихователя на кожного зі своїх вихованців набуває в процесі їхньої підготовки вагомого значення і виступає запорукою успіху в їхньому розвитку.

У дошкільному віці відбуваються значні зміни у характері спілкування дитини з дорослими та однолітками, ігровій діяльності. Висока чутливість до емоційного спілкування, характерного для періоду раннього віку, зберігається, але здебільшого під час спільних предметних, ігрових чи побутових дій з дорослими. Дітям уже недостатньо однієї доброзичливої уваги - їм потрібно, щоб дорослі брали участь в їхніх діях, виявляли розуміння їхніх інтересів, діяльності та суджень.

На етапі дошкільного дитинства у дитини формується активна потреба спілкуватися з однолітками. Якщо в період раннього дитинства одноліток сприймався як об'єкт навколишньої дійсності, то тепер дитина ставиться до нього як до рівного собі суб'єкта, з яким цікаво гратися чи займатись іншими видами діяльності. Проте реалії життя сучасної дитини дошкільного віку свідчать про те, що ігри та спілкування з товаришами свого або близького віку займають у її житті невелику частку часу порівняно з однолітками минулого століття. Сучасні діти більше часу проводять перед телевізором чи екраном комп'ютера, ніж у взаємодії з іншими дітьми. Особливо це характерно для тих малюків, котрі не відвідують дошкільних закладів. Хоча і в дошкільних закладах питома вага гри зменшується через підвищення уваги дорослих до навчальної діяльності дітей. Заняття в дитячому садку та додаткові (музичні, логіко-ма-

Характерними рисами сучасних дітей дошкільного віку є: емоційна чутливість, неврівноваженість нервової системи; розумова активність і значна інтелектуальна обізнаність; стійкий інтерес і тягіння до комп'ютерних ігор, побутової техніки; відмінності в ціннісних орієнтирах, що обумовлюється їхньою належністю до родин із різним рівнем добробуту.

тематичні, спортивні, іноземною мовою, філософією) поза його межами у вечірні години за бажанням батьків зменшують можливості дітей займатися вільною грою. За змістом і характером ігрова діяльність сучасних дітей також значно відрізняється від ігрової діяльності дітей ХХ ст. Рухливі ігри поступово витісняються дидактичними. І якщо в дошкільних закладах рухливі, дидактичні, сюжетно-рольові ігри організовують вихователі, то у дворах своїх будинків діти в них не граються. Причинами є: відсутність достатньої кількості дітей у дворі для організації рухливої гри, невідповідність одягу характеру гри, небезпечність рухливих ігор для життя і здоров'я дітей внаслідок розташованості на території двору великої кількості об'єктів, що перешкоджають руху дітей, та застороги

батьків (не бігай, не забруднись, будь поряд), пов'язані з острахом за дитину.

Сюжетно-рольові ігри впевнено витісняються електронними, що не потребують партнерів і занурюють дітей у віртуальний світ. Оскільки комп'ютер поєднує в собі можливості телевізора, відеомагнітофона, універсальної іграшки, він здатний імітувати різноманітні ігри і є для дитини партнером, що може реагувати на дії та запити, яких та потребує. Наголосимо також на тому, що якщо згідно з ергономічними вимогами тривалість комп'ютерних ігор для дітей дошкільного віку не повинна перебільшувати 10 - 15 хвилин, то на практиці вони триваліші.

У дослідженні науковців Інституту психології імені Г. С. Костюка зазначено: «Віртуальний ігровий світ, на від-

міну від реального, вирізняє керуваність подій (можливість збереження ігрової ситуації у грі та можливість «переграти» подію), прогнозованість подій та можливості вибору складових (рівня складності, супротивника, зброї, місця дії), наявність здібностей, немможливих у реальному світі: декількох життів, зміна інших фізичних законів (наприклад, гравітації чи швидкості) та фізіологічних особливостей (здатність не відчувати болю, втоми), відсутність базових потреб (у сні, відпочинку, їжі). Комп'ютерні ігри навчають дітей жити за іншими правилами, де відсутня необхідність дотримуватися єдиних для всіх норм і законів, навіть законів природи» [1, 15]. Таким чином, для сучасних дітей характерним є життя у двох вимірах: реальному і віртуальному.

Окрім комп'ютера важливе

місце в житті дошкільника посідає телебачення, виступаючи джерелом отримання інформації та задоволення. У 1999 р. Американська академія педіатрії оприлюднила програмну заяву про дітей і медіа, в якій проаналізувала користь медійної освіти, а також загрози, які несе здоров'ю дітей телебачення. В ній зазначалося: «Педіатри мають застерігати батьків, аби ті не дозволяли дітям до двох років дивитися телевізор. Попри те, що деякі телепрограми позиціонуються як такі, що адресовані цій віковій групі, дослідження раннього розвитку мозку свідчать, що немовлята та малюки мають критичну потребу в прямій взаємодії з батьками та іншими дорослими (наприклад, вихователями) для здорового розвитку мозку та вироблення відповідних соціальних, емоційних та когнітивних навичок. Отже, допуск таких маленьких дітей до телевізійних програм не рекомендується» [5]. Для дітей як раннього, так і дошкільного віку перегляд телепередач не може замінити живого спілкування та взаємодії з оточуючими, в процесі безпосередньої взаємодії з якими відбувається їхній розвиток.

Вихователів слід готувати до розуміння того, що основні соціальні потреби дитини дошкільного віку - любов, доброта, увага дорослих, ігри та спілкування з однолітками, яскраві переживання, засвоєння знань - мають забезпечуватись у спільній з дорослим

та однолітками діяльності - спілкуванні, грі, праці. Тому в педагогічних закладах освіти особлива увага звертається на формування у вихователів комунікативних умінь та навичок організації змістовного спілкування з дітьми на засадах взаємодії та партнерства насамперед у таких видах діяльності, як гра та посильна праця. Мультимедійні технології вихователі опановують задля використання їх лише для навчання дітей, щоб не допустити відстороненості дитини від реального життя.

Вимоги до сучасних вихователів переглядають згідно з викликами сучасного соціуму та потребами дітей, але очевидно, що основними серед них є: любов до дітей, що дає змогу прийняти кожную дитину з усіма її індивідуальними особливостями; комунікативність, що дає змогу налагодити контакт з дитиною і використати його для її розвитку; емпатія, що робить процес взаємодії вихователя й дитини інтимно і емоційно забарвленим і забезпечує ефективність виховного впливу; професійна підготовленість до виконання основних функцій: оздоровчої, освітньої, виховної, просвітницької, самоосвіти.

Сучасні діти живуть у середовищі, яке постійно змінюється, ускладнюється, розвивається. Відповідно, і реакції вихователя на ці зміни, що детермінують розвиток дітей, потребують мобільності. Через 5-10 років

вихователі, можливо, констатуватимуть нові психо-фізіологічні особливості дошкільнят і створюватимуть нові методики навчання, опонуватимуть нові форми взаємодії з дітьми, якщо усвідомлять, що їхня професійна компетентність не має стадії, завершеності, потребує постійного вдосконалення і подальшого розвитку.

Без сумніву, виховання дітей відбувається не лише в дошкільних навчальних закладах. Адже цей процес багатофакторний: у сім'ї, в позашкільних установах, під час усіх формальних і неформальних контактів дитини з іншими людьми, у її зверненні до літератури, мистецтва, сприйнятті засобів масової інформації. Успіх у вихованні кожної конкретної особистості залежить від низки чинників і умов, однак це не применшує ролі професійного педагога. Бо саме він виступає своєрідним координатором, коментатором, опонентом, фільтратором усіх виховних впливів на дитину. Вихователь дітей дошкільного віку - особистість, яка опосередковує вплив суспільства на дитину, є тим буфером або антистресором, що захищає дитину від небажаних впливів оточуючої дійсності і виступає її свідомим провідником в оточуючому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Діти в інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі : посібник для батьків / [І. В. Литовченко, С. Д. Максименко, С. І. Болтівець, М.-Л. А. Чєпа, Н. М. Бугайова.] - К. : ТОВ «Видавничий дім «Аванпост-Прим», 2010. - 48 с.
2. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : [наук.-метод. посіб.]; наук. ред. О. Л. Кононко. - К. : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. - 243 с.
3. Організація Об'єднаних Націй в Україні / [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [пПр://ш\м.ип.Кієв.іа/іа](http://ukraine.un.org/ua).
4. Мудрик А. В. Социальная педагогика : [учеб. для студ. пед. вузов] ; под ред. В. А. Сластенина. - 2-е изд. - М. : Издательский центр «Академия», 2000. - 192 с.
5. Oigizakis O. A. *apci littegtap P. ij.* Уоигнд Спїсірен апсі Медїа: итіШїопз ої Сигренї Кпоу/есїде апсі Рїїїге Oіrecїонз іог Резеарч / O. A. Cпгїзіакїз, P. 1 Зттегтап. Aтerїcap Belшіорal Зсіепїїзі, April 1, 2009. - 52(8). - P. 1177-1185.